

ФОРМУВАННЯ СТУДЕНТСЬКОГО КОЛЕКТИВУ ЗА КРИТЕРІЯМИ ОПТИМАЛЬНОЇ МІЖОСОБИСТІСНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ЧЛЕНІВ НАВЧАЛЬНОЇ ГРУПИ

Постановка проблеми. Виховання громадянина України на засадах національної ідеї, духовності, історичного менталітету, формування його наукового світогляду – одна з найактуальніших проблем педагогічної науки і практики на найближчі десятиріччя.

Методологічний аспект виховання вимагає сьогодні фундаментальної розробки як на науково-теоретичному, так і на практично-прикладному рівнях, де «...найбільш перспективними є пошуки оптимальних формул адаптації і трансформації народно-педагогічного виховного досвіду в нинішню практику роботи національно-виховних структур нашої держави» [1, с. 124].

Життєво важливим, актуальним сьогодні в Україні є створення системи неперервного навчання і виховання для досягнення високих освітніх рівнів, забезпечення можливостей постійного духовного збагачення особистості, формування інтелектуального потенціалу нації. Якраз така мета і закладена в державній національній програмі «Освіта» (Україна ХХІ століття).

Поступово на перший план виходить проблема розвитку духовно багатой, висококультурної, національно свідомої особистості.

Основою, концептуальною ідеєю розвитку освіти слід прийняти парадигму І.Г. Єрмакова, за якою вища і середня школа ХХІ століття в Україні – це насамперед школа полікультурного виховання, культурного самовизначення і самореалізації особистості, де кожній молодій людині створені всі умови для оволодіння базовою культурою, серцевиною якої є духовні цінності українського народу і світової цивілізації [2].

Все інтенсивніше вищі навчальні заклади впроваджують у навчальний процес багатоступеневу систему навчання, яка передбачає підготовку спеціалістів всіх рівнів на основі гуманізму, демократії, соціальної самосвідомості. В цьому напрямку відбувається переорієнтація на якісно нову технологію навчального процесу. Вона полягає в формуванні у студентів високої культури наукового мислення, міждисциплінарній та виховній інтеграції; структурному удосконаленні навчального процесу в напрямку перенесення центру тяжіння на самостійну роботу студентів; впровадження нових педагогічних технологій; наданні вищим навчальним закладам прав у визначенні змісту, форм і методів організації навчального процесу та вимог до якості знань, умінь та навичок студентів.

Але в нових технологіях навчання недостатньо висвітлені завдання формування студентського колективу за критеріями продуктивної взаємодії і співпраці. Рішенню цієї проблеми присвячена дана стаття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, що проводились в Україні, стосовно інноваційної педагогічної технології концептуально обґрунтовані А.М. Алексюком, В.М. Галузинським, Є.О. Гришиним, В.І. Євдокимовим, Б.І. Коротяєвим, І.Ф. Прокопенком, О.А. Устенком та ін., які узагальнюють їх у такий спосіб:

1. Інноваційна технологія, насамперед, повинна бути динамічною та гнучкою, забезпечувати режим найбільшого сприяння для реалізації індивідуальних інтересів та можливостей студентів.

2. В ній усувається багатопредметність, багатопрофільність.

3. У новій технології навчання закладаються гнучкі і концентровані індивідуально «енергоємні» форми вивчення кожної навчальної дисципліни або окремо, або у великому блоці чи пакеті.

4. У цих технологіях закладаються принципово нові форми контролю та оцінювання знань студентів і рейтинги: індивідуальні співбесіди, публічні огляди, захисні підсумки практики, поточні відповіді на семінарах, метод оцінювання знань академгрупи експертами-викладачами та інші контрольні заходи [3, 4, 5].

Значну увагу практиці формування колективу приділяв А.С. Макаренко[10].

Деякі питання з формування учнівського колективу в системі професійно-технічної освіти за критерієм інтеграції учнівського та трудового потенціалу членів групи розглянуті в [11].

Найбільш відомими новими педагогічними технологіями є модульно-рейтингова система навчання та її різновиди, комп'ютерні технології, програмоване навчання тощо. Такі технології повинні легко пристосовуватися до нових, постійно змінюваних умов. Необхідно, щоб сучасна система навчання якомога швидше включала в навчальні програми найновіші відкриття, теорії, навіть наукові передбачення.

В сучасних підходах перевага надається середньоздібним студентам, це не означає, що всі випускники повинні мати однакову освіту: у кожного повинні бути сформовані професійні знання, уміння та навички у відповідності з його пізнавальними здібностями та працьовитістю а також згідно освітніх стандартів.

Але слід наголосити і на факторах, які стримують впровадження інновацій в навчальний процес:

1. Недостатнє науково-методичне забезпечення навчального процесу.
2. Надмірне педагогічне навантаження професорсько-викладацького складу.
3. Невідповідність між величиною та складом навчальних груп.
4. Слабка матеріально-технічна база та її низька відповідальність сучасним вимогам.
5. Знижений рівень професійної підготовки (професіоналізм, професійна компетентність, педагогічна майстерність) та психологічної готовності (адаптація до умов діяльності, продуктивне діяння в системі «викладач - студент», рівень нервово - психічного напруження, відношення до праці) педагогічного персоналу[6].

Будь-яка модернізована, вдосконалена, найсучасніша педагогічна технологія не принесе жаданих результатів без зміни підходів до педагогічної підготовки і перепідготовки викладачів вищих навчальних закладів. Педагог як суб'єкт педагогічного процесу веде активну роботу з виховання студентів. Успішне вирішення складних завдань навчання і виховання студентської молоді величезною мірою залежить від педагога, його професійного впливу на ланку «викладач-студент», «викладач-студентська група», ерудиції, культури, покликання.

Педагогіка як наука може розвиватися лише за умови поповнення новими фактами, здобутими у процесі пошуково-дослідницької роботи, тобто здійснення наукових досліджень. Актуальними є дослідження теоретико-методологічних проблем виховання, змісту і динаміки цілісного виховного процесу, взаємодії особи, сім'ї суспільства, навчального закладу.

Постановка завдання. Ми пропонуємо педагогічне дослідження, яке визначить характеристики особистості, що впливають на ефективність співпраці в студентській групі на основі застосування досліджень Р. Акоффа і Ф.Е. Емері, про цілеспрямовані системи [7].

Мета дослідження – розробити та застосувати методику формування студентського колективу за критеріями продуктивної взаємодії та співпраці.

Об'єктом дослідження є студентська група.

Предмет дослідження – процес формування студентської групи за критеріями оптимальних міжособистісних відношень

Завдання дослідження – експериментальне вивчення міжособистісної взаємодії в студентському учбовому колективі за психологічними критеріями поведінки особистості.

Виклад основного матеріалу. На погляд авторів досліджень [7] дві обставини визначають здатність людини виконувати функції взаємодії при спільній діяльності:

1. Ступінь впливу на неї з боку середовища (чутливість до середовища);
2. Ступінь її впливу на середовище (ефективність впливу на середовище)

Основні критерії, які характеризують здатність до адаптації визначаються самооцінкою і типом реакції на вплив середовища. Для оцінки внутрішнього сприйняття навколишнього середовища автори пропонують розглядати два психологічних типа: об'єктиверт і суб'єктиверт.

Об'єктиверти – люди, які при оцінці ситуації розглядають вплив навколишнього середовища, як основне джерело зміни його положення в середовищі.

Суб'єктиверти – люди, які визнають, що основна причина їх дискомфорту є власний (суб'єктивний) стан.

Крім оцінки навколишнього середовища людині притаманна і обумовлена реакція, яку автори також визначають у виді двох стереотипів поведінки: інтерналізацію і екстерналізацію.

Особистість, яка схильна до інтерналізації у своїй діяльності намагається удосконалювати свою поведінку. В той час коли особистість, схильна до екстерналізації прагне змінити середовище.

У зв'язку з цим автори пропонують розглядати здатність особистості адаптуватися до змін за допомогою двохмірного вектора. Для цього вони ввели двохмірний простір, де по одній осі позначена міра самооцінки особистості, а по другій – її реакція на навколишнє середовище (рис. 1).

В цьому просторі врівноважена особистість зображена точкою, яка знаходиться в точці перетину координат. Однак абсолютно врівноважена особистість – це абстракція. Реальна людина зображена вектором, де по одній осі відмічена його самооцінка, а по другій – реакція, відміна від нуля.

Особливо цікавою є модель взаємодії двох чи більше особистостей (мала група). На рис. 2 зображені властивості двох особистостей, одна представлена вектором ОВ (перший квадрант), а друга вектором ОА (третій квадрант). Автори методики наголошують, що взаємодія таких суб'єктів визначається напівсумою векторів.

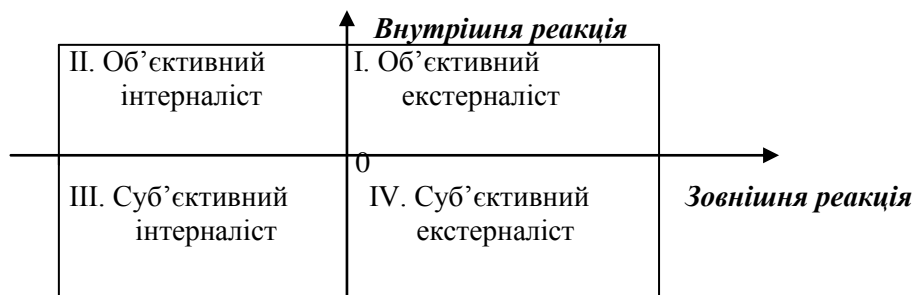

Рис. 1 Типи особистості.

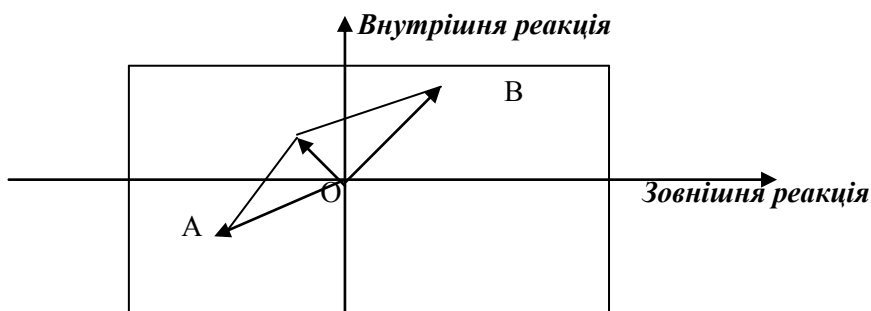

Рис. 2 Взаємодія двох особистостей.

Р. Акофф і Ф.Е. Емері стверджують, що у випадку, коли напівсума векторів – величина близька до перетину координат, то між особистостями імовірно непорозуміння мінімальні. В той же час, коли вектори знаходяться у одному квадраті близькі один до одного, їх напівсума велика, отже така система буде дуже неврівноваженою. Тому імовірно у такої системи конфліктність значна.

Якщо розглядати студентську (малу) групу, міра врівноваженості і співпраці у групі визначається величиною сумарного вектора, якій характеризує всіх членів групи.

Для дослідження брались дві групи першого курсу машинобудівного факультету, які приступили до занять у вересні 2006 року і одну контрольну групу третього курсу того ж факультету для порівняння результатів дослідження.

Використовуючи тест-опитування Г. Айзенка ЕРі адаптованого А.Г. Шмелевим визначені особисті характеристики студентів трьох груп (рис.6).

Спочатку обробляються результати за шкалою «Щирості», яка діагностує схильність особистості давати соціально бажані відповіді. Якщо цей показник більш 5 балів, то відповідь не щира, тест не обробляється. Оброблення тестів – складається сума по кожному показнику, перевіряється за допомогою ключа. За допомогою шкали (рис. 3) та характеристик відкладаємо на площині крапку, яка характеризує темперамент особистості. Показник «Інтроверсія – Екстраверсія» характеризує індивідуально-психологічну орієнтацію людини на зовнішнє середовище (екстраверсія), або на внутрішнє суб'єктивне середовище (інтроверсія).

Екстраверти – імпульсивні, товариські, з гнучкою поведінкою, ініціативні (але не наполегливі), з високою соціальною адаптованістю, орієнтовані на зовнішню оцінку, добре виконують роботу де потрібне прийняття швидкого рішення.

Інтроверти – нетовариські, замкнуті, соціально пасивні (при достатньо великій наполегливості), схильні до самоаналізу, мають проблеми з соціальною адаптацією. Добре виконують монотонну роботу, акуратні і педантичні.

Показник нейротизму характеризує людину з боку його емоційної стійкості (стабільності). Показник цей біполярний і утворює шкалу, на одному полюсі якого знаходяться люди, емоційно стійкі (показник 0-12 за шкалою «нейротизм»), а на другому – емоційно нестабільний, погано адаптований тип, дуже нервозний (показник 14-24 за шкалою «нейротизм»).

Рис. 3 Шкала характеристик особистості

Емоційно стійкі - люди, які не схильні до турботи, стійкі до зовнішнього впливу, схильні до лідерства.

Емоційно нестабільні – емоційні люди, схильні до болісного переживання невдачі, які прикро вражені дрібницями.

Кожний тип темпераменту природно обумовлюється, не можна говорити «добрий і поганий» темперамент, можна казати про різні способи поведінки і діяльності, про індивідуальні особливості людини. Сучасній людині притаманні змішані типи темпераменту, тому в нашій роботі береться концепція цілеспрямованих систем.

В наших дослідженнях особистість розглядається не як не простежена зовнішня перемінна, залучена для пояснювання вибору, а як функція, яка описуватиме яким чином індивід перетворює ситуацію вибору в очікуванні питомій цінності для себе.

Основні поняття функції відгуку на середовище: за шкалами характеристики особистості Г. Айзенка об'єктиверсія – показник нейротизму (емоційна нестабільність), суб'єктиверсія – показник емоційної стабільності (стійкості). Тоді екстерналіст та інтерналіст можуть бути об'єктивертами та суб'єктивертами. Об'єктиверт – це людина, яка чутлива до свого середовища, суб'єктиверт – нечутлива.

Основні поняття функції впливу індивіда на середовище: екстерналіст – це людина яка змінює середовище до своїх потреб, інтерналіст – сам адаптується до середовища.

Об'єднуючі дві класифікації, отримуємо чотири типи особистості (рис. 4). Наша чотирьохкратна, двохкомпонентна типологія показує, що дихотомію інтроверт – екстраверт для змішаних типів неможливо застосувати, тому вибір пав на цю типологію, що в подальшому дослідженні дасть можливість застосувати не тільки для виявлення типів особистості (студента), а і типологію студентської групи (як суму взаємовідношень і змін особистості в групі).

Розглянемо двох студентів А і В, характеристики яких розташовані у просторі особистості (рис. 5). Їх взаємовідношення характеризується двома аспектами.

1. Нерівновага (АО-ВО): цей аспект показує різницю їх віддаленості від О – крапки центроверсії. Якщо обидві крапки рівновіддалені, то можна казати що особистості знаходяться в рівновазі;
2. асиметрія (γ) – це кут між продовженням АО і ВО. Якщо крапки А і В спів падають, то кут γ дорівнює 180° .

Рис. 4 Типи особистості

Згідно гіпотезі при збільшенні нерівноваги між двома особистостями їм важче адаптуватися один до одного. Більш центровертованна, зріла особистість буде керувати менш центровертованою. При зростанні кута асиметрії від 0 до 90° збільшується перекручування у сприйманні одної особистості другою, при зміні кута від 90 до 180° перекручення сприймання зменшується.

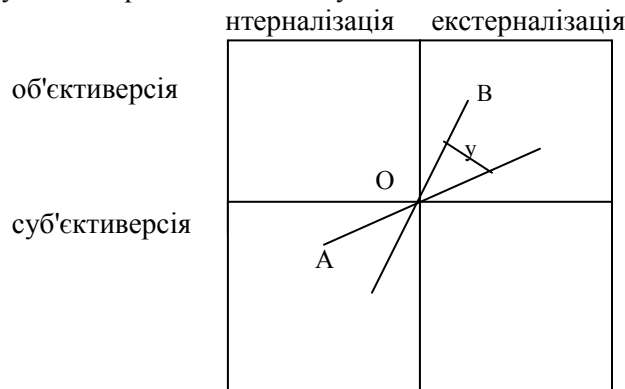

Рис. 5 Два індивіда у просторі особистості

Це сприйняття сопродуцирує очікування кожного із індивідів один до одного, коли сприйняття перекручено то очікування виражено у намаганні зменшити асиметрію. Коли асиметрія більше 90° індивіди втрачають надію на порозуміння. У просторі особистості індивіда треба розглядати як силу, величина якої пропорційно віддаленості точки, відповідною цьому індивіду, від точки центроверсії. Міркуючи далі ми можемо поставити в співвідношенні двом індивідам половину сили, рівною сумі сил, відповідно кожному індивіду. (Ділити на два треба тому, щоб результати не виходили за межі простору).

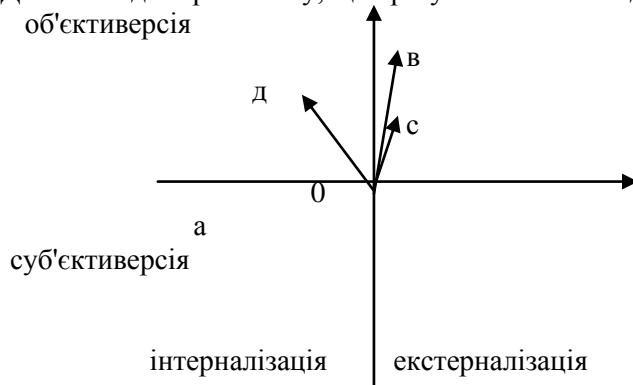

Рис. 6. Сумарні вектори трьох груп в просторі особистості

Як бачимо, описана процедура дозволяє показати в просторі особистості студентську групу із будь-якої кількості членів у вигляді їх сумарного вектора у просторі. Дослід, проведений з трьома групами за цією методикою дав повну інформацію про студентську групу на першому курсі (рис.6). Для підтвердження цієї гіпотези і її валідності в групах проведено також і соціометричне дослідження, попередня обробка результатів якого дала підтверджуючий результат, валідність методики.

Висновок. Використання дослідження про цілеспрямовані системи дає можливість формувати і корегувати викладачу взаємовідносини особистостей у групі, планувати свою роботу з виховання студентів, прогнозувати і впливати на конфліктні ситуації, проводити більш ефективні управлінські дії стосовно групи у напрямку підвищення продуктивності взаємодії членів групи.

Перспективи подальших досліджень. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на визначення динаміки і опис математичної моделі формуванню ефективної співпраці системи «викладач-студент-студентська група», професійних компетенцій для педагогічного складу відповідно до вимог стандартів вищої школи, ефективне виховання і підготовка фахівців в умовах європейської інтеграції та сучасних тенденціях на ринку праці.

Література

1. Струманский В.П. Концептуально – структурний зміст виховання і виховної роботи в прогностичних проекціях української наукової педагогіки // Педагогіка і психологія.,1994. – № 2 (3) - С. 124-127.
2. Ермаков И.Г. Культуротворческий потенциал просвещения на пороге XXI столетия // Высшее образование: проблемы и перспективы развития. – К., 1995. – С 28.

3. Коротяев Б.И., Гришин Е.О., Устинко О.А. Педагогика вищої школи – К.: РУМК МВ та ССО УРСР, 1990. – С.48-49
4. Галузинський В.М., Євнух М.Б. Основи педагогіки та психології вищої школи в Україні. – К.: ІНТЕЛ, 1995. – 166 с.
5. Прокопенко І.Ф., Євдокимов В.І. Педагогічна технологія: Посібник – Харків. Основа, 1995. – 105 с.
6. Гончарук П.А. Інноваційні технології навчання та фактори, що стримують їх впровадження в закладах освіти України // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Наукові засади реформування вищої освіти в Україні» (Київ, 2-4 лютого 1993 р.) – К.: ІСДО, 1994. – С.193-197.
7. Акофф Р., Эмери Ф. О целеустремленных системах. – М.: Сов. Радио, 1974. – 268 с.
8. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: Методичний посібник для студентів магістратури. – Київ: Центр навчальної літератури, 2003. – 316 с.
9. Фетискин Н.П., Козлов В.В., Мануйлов Г.М. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. – М., Изд-во Института Психотерапии. 2005. – 490 с.
10. Макаренко А.С. Методика виховної роботи.. –К.: Радянська школа, 1990. -367с.
11. Михайличенко А.М., Борщ С.І., Сварник І.О. Методика формування учнівських груп у професійно-технічних навчальних закладах // Проблеми інженерно-педагогічної освіти, 2006 - №14-15. - С119-128.

Михайличенко А.М., Трибунських В.В., Фесенко Г.І.

Формування студентського колективу за критеріями оптимальної міжособистісної взаємодії членів навчальної групи

У статті приділяється увага стану складних питань навчання і виховання студентської молоді, визначення характеристик особистості, що впливають на ефективність співпраці в системі «викладач - студент – студентська група», рівень впливу на її формування педагога.

Михайличенко А.М., Трибунских В.В., Фесенко Г.И.

Формирование студенческого коллектива по критериям оптимального межличностного взаимодействия членов учебной группы

В статье отводится внимание состояния сложных вопросов обучения и воспитания студенческой молодежи, определение характеристик личности, которые влияют на эффективность сотрудничества в системе «преподаватель - студент - студенческая группа», уровень влияния на ее формирование педагога.

A. Mikhailichenko, V. Tribunskih., G. Fesenko

Forming Students' Collective after Criteria of Optimal Interpersonal Interaction of Learning Group Members

The article deals with complex issues of teaching and education of students as well as defining personal features that influence the cooperation efficiency in the system «teacher – student – student group», and its influence on the formation of a teacher.

Стаття надійшла до редакції. 01.10.2007 р.